

5.60 Termodinamik ve Kinetik

Bahar 2008

Bu malzemelere atıfta bulunmak veya kullanım şartlarını öğrenmek için <http://ocw.mit.edu/terms> sitesini ziyaret ediniz

Tek Bileşenli Sistemlerde Faz Dengeleri

Amaç: Tek bileşenli bir sistemde faz geçişlerinin genel oluşumunu ve fazların bir arada mevcut olmaları için olan şartları anlamak

Faz geçişleri ve faz dengeleri **kimyasal potansiyel** tarafından kontrol edilir

Denge şartı: denge durumunda μ sistemin her tarafında aynı olmalıdır

Örneğin sabit T ve p değerlerinde suyun iki farklı fazını (sıvı ve katı) göz önüne alalım

Buna göre

Eğer $\mu_k(T,p) = \mu_s(T,p)$ ise sıvı ve buz beraberce mevcuttur

Eğer $\mu_k(T,p) > \mu_s(T,p)$ su sıvı haldedir

Eğer $\mu_k(T,p) < \mu_s(T,p)$ su katı haldedir

Peki μ sıcaklığa nasıl bağlıdır?

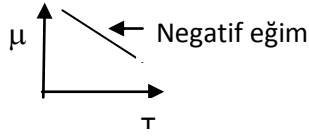
İşe Gibbs serbest enerjisi (dolayısıyla μ) için olan temel denklemlerle başlayalım

$$dG = -SdT + Vdp \quad d\mu = -\bar{S}dT + \bar{V}dp \quad \left(\mu = \frac{G}{n} \right)$$

$\bar{S}$ ve $\bar{V}$ kısmi molar özelliklerdir

$$\left(\frac{\partial \mu}{\partial T} \right)_p = -\bar{S} \quad \left(\frac{\partial \mu}{\partial p} \right)_T = \bar{V}$$

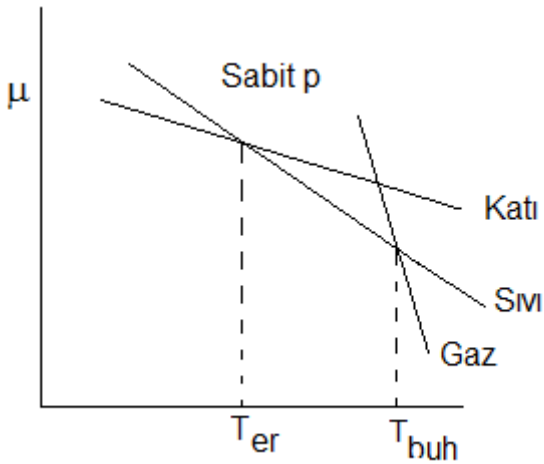
3.yasa bize $\bar{S} > 0 \Rightarrow \left(\frac{\partial \mu}{\partial T}\right)_p < 0$ olduğunu söylemektedir

Bildiğimiz üzere $\bar{S}_{\text{gaz}} > \bar{S}_{\text{sıvı}} > \bar{S}_{\text{katı}}$ ve

$$\left(\frac{\partial \mu_{\text{gaz}}}{\partial T}\right)_p = -\bar{S}_{\text{gaz}} \quad \left(\frac{\partial \mu_{\text{sıvı}}}{\partial T}\right)_p = -\bar{S}_{\text{sıvı}} \quad \left(\frac{\partial \mu_{\text{katı}}}{\partial T}\right)_p = -\bar{S}_{\text{katı}}$$

Buna göre en yüksek negatif eğim gaz fazının olup sıvının eğimi daha az katının ise en azdır

Bu doğruların kesim noktalarında

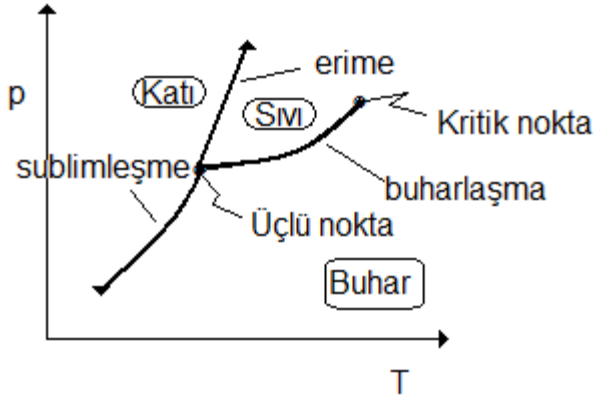
$$\mu(k, T_{er}) = \mu(s, T_{er}) \quad \mu(s, T_{buh}) = \mu(g, T_{buh})$$

T_{er} ve T_{buh} sıcaklıklarında iki tane faz bir arada olur

Diğer sıcaklıklarda ise sadece μ değeri en düşük olan faz kararlıdır

Faz diyagramları

Bu diyagramlar fazın özelliklerini T, p gibi hal değişkenlerine bağlar. Örneğin su için

Erime çizgisi boyunca sıvı ve katı bir arada bulunur ve

$$\mu_k(T,p) = \mu_s(T,p)$$

Bir denklem ve iki değişken (T,p). Bunun anlamı iki fazın bir arada mevcut olması olayı T(p) ve p(T) değişkenleri veya faz diyagramında bir çizgi ile (T,p) tanımlanmaktadır.

Üçlü noktada ise her üç fazında kimyasal potansiyelleri aynıdır...yani katı,sıvı ve gaz bir arada bulunur

$$\mu_k(T,p) = \mu_s(T,p) = \mu_g(T,p)$$

İki denklem ve iki değişken . Buda (T,p) faz diyagramında tek bir özel noktaya (p_ü, T_ü) karşılık gelir.

Su için p_ü=0,006 bar ve T_ü=273,16K

Kritik noktada ise gaz-sıvı çizgisi son bulur. Kritik noktanın ötesinde gaz ve sıvı birbirinden ayırt edilemez ve bunlar birleşerek bir faz haline gelirler

Tek fazlı veya düzlemsel bölgelerde ise bu üç kimyasal potansiyelden biri diğer ikisinden daha küçüktür . Bu bölgede T ve p fazları değiştirmeden birbirlerinden bağımsız olarak değiştirilebilirler.

Tüm bu yukarıdaki durumlar tek bileşenli sistemler için

$$F = 3 - P$$

şeklinde verilen faz kuralınca özetlenebilir. Burada F bağımsız değişken sayısı (aynı zamanda serbestlik derecesi olarak da bilinir) P'de faz sayısıdır.

Peki bu beraberce mevcut olma çizgilerinin şekli(yani eğimi) hakkında bir yorumlama yapabiliriz? Yani $(dp/dT)_{\text{beraber mevcut olma}}$ için bir formül çıkarabiliriz?

Amaç: Hal fonksiyonları, faz geçişlerini ve faz dengelerini kullanarak tahmin yapabilme

Elimizde α ve β fazları olsun(bu α ve β fazları katı, sıvı veya gaz fazları olabilir)

Beraberce mevcut olma çizgisi üzerinde $\mu_\alpha(T,p) = \mu_\beta(T,p)$ şeklindedir.

Şimdi de beraberce mevcut olma çizgisi üzerinde kalmak suretiyle $T \rightarrow T + dT$ ve $p \rightarrow p + dp$ yapalım

Bu durumda $\mu_\alpha \rightarrow \mu_\alpha + d\mu_\alpha$ ve $\mu_\beta \rightarrow \mu_\beta + d\mu_\beta$ olur

VE $d\mu_\alpha = d\mu_\beta$ şeklindedir

$d\mu = d\bar{G} = -\bar{S}dT + \bar{V}dp$ olduğuna göre $d\mu_\alpha = d\mu_\beta$ olması beraberce mevcut olma (bmo) çizgisi üzerinde $-\bar{S}_\alpha dT + \bar{V}_\alpha dp = -\bar{S}_\beta dT + \bar{V}_\beta dp$ olduğunu gösterir.

$$\text{Bunun anlamı } \left(\frac{dp}{dT} \right)_{\text{bmo}} = \left[\frac{\bar{S}_\beta - \bar{S}_\alpha}{\bar{V}_\beta - \bar{V}_\alpha} \right] = \left(\frac{\Delta \bar{S}}{\Delta \bar{V}} \right)_{\alpha \rightarrow \beta}$$

Bunu yazmanın bir başka yolu da $\mu = \bar{G} = \bar{H} - T\bar{S}$ ifadesini kullanmaktır.

Beraberce mevcut olma çizgisi üzerinde $\mu_\alpha = \mu_\beta$ olduğundan $\bar{H}_\alpha - T\bar{S}_\alpha = \bar{H}_\beta - T\bar{S}_\beta$ veya $\Delta \bar{H}_{\alpha \rightarrow \beta} = T \Delta \bar{S}_{\alpha \rightarrow \beta}$ olur .

Bunu kullanmak suretiyle iki tip Clapeyron denklemi elde edebiliriz(Bunlar daima geçerlidir)

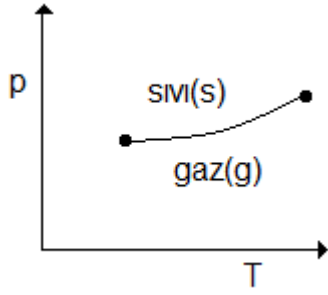
$$\boxed{\left(\frac{dp}{dT} \right)_{\text{bmo}} = \left(\frac{\Delta \bar{S}}{\Delta \bar{V}} \right)_{\alpha \rightarrow \beta} \quad \text{veya} \quad \left(\frac{dp}{dT} \right)_{\text{bmo}} = \left(\frac{\Delta \bar{H}}{T \Delta \bar{V}} \right)_{\alpha \rightarrow \beta}}$$

Şimdide Clapeyron denklemini kullanarak faz diyagramını anlamaya çalışalım

• sıvı(s) → gaz(g) değişimini alalım

$$\Delta \bar{S} > 0, \Delta \bar{V} \gg 0 \Rightarrow \left(\frac{dp}{dT} \right)_{\text{bmo}} = \left(\frac{\Delta \bar{S}}{\Delta \bar{V}} \right)_{s \rightarrow g} > 0 \text{ ama bu değer küçüktür ve eğim fazla}$$

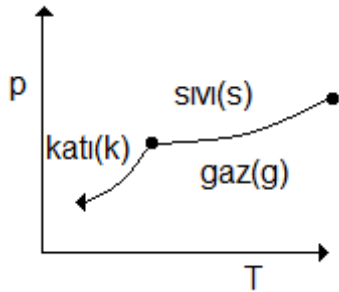
değildir.

•Şimdi de katı(k)→gaz(g) değişimini alalım

$$\Delta \bar{S} \gg 0, \Delta \bar{V} \gg 0 \Rightarrow \left(\frac{dp}{dT} \right)_{\text{bmo}} = \left(\frac{\Delta \bar{S}}{\Delta \bar{V}} \right)_{\text{k} \rightarrow \text{g}} > 0 \text{ olup eğim } s \rightarrow g \text{ değişimininkinden}$$

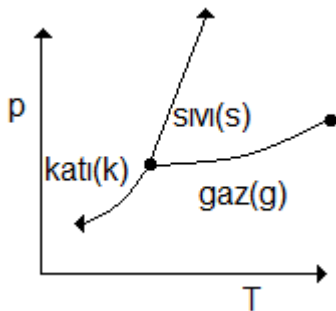
fazladır.

•Şimdi de sıvı(s)→katı(k) değişimini alalım

$$\bar{S}_s > \bar{S}_k \text{ ve } \bar{V}_s \geq \bar{V}_k \text{ (hemen hemen aynı)} \Rightarrow \left(\frac{dp}{dT} \right)_{\text{bmo}} = \left(\frac{\Delta \bar{S}}{\Delta \bar{V}} \right)_{\text{k} \rightarrow \text{s}} > 0 \text{ ve eğim son}$$

derece diktir.

Birçok madde için sıvının üzerindeki basıncı artırmak onun donmasına sebep olur.

Sadece dünyadaki en önemli maddelerden biri hariç: H_2O Suda $\bar{V}_s < \bar{V}_k$ olduğundan

$$\left(\frac{dp}{dT} \right)_{\text{bmo}} < 0 \text{ olur.}$$

İlginçtir ki silikonda benzer bir davranış gösterir(çok daha yüksek sıcaklıklarda)

Kritik nokta ve superkritik akışkanlar

Sıvı→gaz birlikte mevcut olma çizgisi yüksek p ve T değerlerinde sonsuza kadar uzarmı?

HAYIR- Bu çizgi kritik noktada sonlanır(T_c, p_c).

(T_c, p_c)'nin üzerinde sıvı ve gaz artık birbirinden ayırt edilemez ve tek bir akışkan faza dönüşür. Superkritik akışkanların pratikte inanılmaz uygulama alanları vardır :

Örneğin superkritik suda ($t_c = 375^\circ\text{C}, p_c=221 \text{ bar}$)

-organik moleküller anında çözünür

-inorganik tuzlar hemen hemen çözünmez

-organik bileşikler CO_2 , N_2 ve mineral tuzlara yükseltgenir

superkritik karbon dioksitde ($t_c = 31^\circ\text{C}, p_c=75 \text{ bar}$)

-tepkimelerde çözücü olarak klorlu ve uçucu organik bileşiklerin yerine kullanılabilir

-perkloroetilen yerine kuru temizleme çözücüsü olarak kullanılır